

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Король Анастасії Миколаївни
«Жіночі образи в українських балетах»,
представлену до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства за спеціальністю
26.00.01 – Теорія та історія культури (мистецтвознавство)

Український балет ХХ століття тяжів до класико-романтичних балетних вистав ХІХ ст. У центрі уваги глядачів і критиків були танцівниці на пуантах, з точними рухами тіла та традиційних білих довгих балетних пачках. Вибір теми дослідження Король Анастасії Миколаївни відповідає зацікавленістю жіночими образами в українських балетах із розкриттям психологізму, що оспівується в українській народнопісенній та літературній творчості.

Балет народився під впливом романтичної опери, увібрав в себе й риси оперної музичної драматургії першої половини ХІХ ст., літературно-поетичні мотиви, нові візуальні уявлення про прекрасне в природі і людині, особливо в образах жінки. Дослідник історик-літературознавець Михайло Кудрявцев акцентує роль жінки як суб'єкту нації у виборі моральних орієнтирів, сенсу життя, ідеалів зі злетом чи падінням, самоствердженням чи деградацією, людяністю чи бездуховністю, прогресом чи стагнацією. Інший дослідник історії українського письменства Сергій Єфремов пише про жіночі образи як віддзеркалення національної вдачі, національного духу, трансляцію національної ідеї кожного народу. Дисертація Король Анастасії Миколаївни набуває особливого значення у часи, коли продовжується активне виборювання країною своєї державності і свободи, а символом цього процесу стає жіночий образ, образ берегині й матері. Жіночим образам в українській народно-сценічній хореографії притаманна складна система символів, які стають основою сучасних інтерпретацій. Актуальність дисертації Анастасії Король підтверджена відсутністю ґрунтовних наукових досліджень із цієї проблематики.

Дисертантка зазначає, що український балет вдало синтезує лексику класичного та народного танцю у реалізації національної тематики. У цьому контексті дослідниця наголошує на важливості впливу «балетмейстерської творчості П. Вірського у Державному ансамблі танцю УРСР, що створив унікальну мову академічного українського народно-сценічного танцю, зберігши глибинний зв'язок із всім комплексом фольклорно-танцювальної культури України» (с. 33 – 34), а образ жінки сприймається у його композиціях як символ України, приміром у лірико-психологічній хореографічній поемі «Про що верба плаче».

Методом емпіричного дослідження з акцентом на порівнянні дисертантка вводить до наукового обігу архівні матеріали з Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Цей факт вплинув на комплексність аналізу балетмейстерських та виконавських рішень у жіночих образах в українських балетах та дозволив систематизувати їх за принципом жанрових змін від 30-х рр. ХХ ст. до початку ХХІ ст. від побутової драми «Пан Каньовський» до знакової хореодраматургії «Лілеї» з подальшим впливом останньої на образи жінок у балетних виставах. Симфонізація класичного танцю в «Лісовій пісні» та історична тематика «Ольги» розкрила класичні та одночасно своєрідні риси жіночих образів в українських балетах. Сучасні комедійні балети «За двома зайцями» та ін. показали оновлені підходи до трактування жіночих образів в українських балетах кінця ХХ – початку ХХІ ст. Саме це і стало науковою новизною дослідження А. Король та спрямувало практичне значення наукової роботи.

Результати дослідження можуть бути використані у подальших теоретичних розробках, у підготовці спецкурсів з теорії та історії балету. Матеріали дисертації можна застосовувати для методичних праць при роботі зі студентами закладів вищої освіти відповідного профілю; у практиці фахівців-хореографів із балетмейстерської та викладацької діяльності.

Розглянемо детальніше зміст роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел у кількості 197 найменувань.

У першому розділі подано аналіз джерельної бази дослідження, що виявляє багатоаспектність матеріалів філософського, історичного, культурологічного, мистецтвознавчого аспектів. Продемонстрована автором історична динаміка вивчення художніх процесів в становленні та розвитку балетного театру в Україні спирається на дослідження мистецьких явищ від проблем загальної історії українського музичного театру до бібліографічного принципу аналізу творчості майстрів українського балету та провідних балерин, які втілювали жіночі образи в балетних виставах.

На основі аналізу і систематизації мистецтвознавчих досліджень українських вчених (М. Загайкевич, Ю. Станішевський), архівних матеріалів, періодичних видань автором виявлені провідні напрями вивчення проблеми: історико-культурологічний, мистецтвознавчий та джерелознавчий.

Другий розділ дисертації «Балетмейстерські та виконавські трактування жіночих образів в українських виставах: перший український балет, балетна шевченкіана» охоплює досить тривалий і плідний період розвитку балетного мистецтва в Україні, який генерує соціокультурні трансформації майже протягом півстоліття. Поставлене А. Король завдання ускладнює вирішення проблеми, яка потребує глибокого історико-культурологічного аналізу. Разом з тим на основі вивчення масиву документального матеріалу, в тому числі періодичних видань 1930–1970 рр. («Известия», «Правда», «Пролетарська правда», «Львівська правда», «Радянське мистецтво», «Советская Украина», «Советская культура», «Комуніст», «Театрально-концертний Київ», «Вільна Україна»), автор довела вагомість здобутків і відносну самостійність балетного театру в Україні, який був сформований як мистецький феномен на засадах європейського та російського досвіду.

Мистецтвознавчий аналіз балетних вистав на національну тематику від 30-х рр. ХХ ст. («Пан Каньовський», «Лілея», «Оксана», «Відьма»), проведений у дисертації, надає можливості представити генеруючі ідеї дослідження в синкретичній єдності концептуального, феноменологічного та технологічного компонентів. Автор акцентує увагу на галереї центральних жіночих образів українських балетних вистав, що викристалізовувалися поступово, маючи вплив на детальну драматургічну та

лексичну розробку жіночих партій. А. Король переконливо доводить особливе значення образу Лілеї, що перебуває «в якості своєрідного відтворення еволюції жіночого образу в творчості Шевченка (від простої української дівчинки гіркої долі до героїчної постаті)» (с. 84). Формування жіночих образів у подальших балетах розглядається автором дисертації на основі порівняння із образом Лілеї (К. Данькевича – Г. Березової). Розкриття її образу з архетипними рисами української жінки було вирішено засобами синтезованої лексики класичного та українського народного танцю.

У третьому розділі дисертації «Традиції та новації жанрово-тематичної палітри жіночих образів в українських балетах середини ХХ – початку ХХІ ст.» розвідки авторки узагальнюють сучасні часу тенденції розвитку жіночих ролей. Дослідження проводиться у площині розробки образів героїнь під час військових подій. На прикладі аналізу балетів «Олеся», «Маруся Богуславка», «Хустка Довбуша», «Сойчине крило», «Лісова пісня» автор розкриває систему символів, пов'язаних з образом жінки в українській літературі та фольклорі з переважанням мотивів трагічної долі сильної особистості.

Заслуговують на увагу висновки автора щодо традиції втілення жіночих партій попередніх національних балетів у кожен новий образ. Психологічна переконливість, розширення засобів виразності розглянуті автором на прикладі балетмейстерських (В. Вронський, Р. Клявін, В. Литвинов, С. Сергєєв, А. Шекера, В. Яременко тощо) та виконавських (О. Потапова, Є. Єршова, О. Гаврилова, А. Гавриленко, І. Лукашова, І. Задаєнна, О. Филип'єва, Н. Мацак, В. Дуленко, Г. Лерхе тощо) інтерпретацій жіночих образів у різних балетах («Олеся», «Маруся Богуславка», «Хустка Довбуша», «Сойчине крило», «Лісова пісня» та ін.), що створює широку палітру українських балетних вистав у взаємодії балетмейстер – виконавець.

У результаті проведеного дослідження доведено важливість жіночого образу в формуванні балетної вистави, пов'язаної із історичною тематикою (балети Є. Станковича «Ольга», «Вікінги», «Володар Борисфену»). Не дивлячись на те, що вектор драматичного навантаження зміщений на чоловічі партії, але присутні жіночі партії свідчать про розширення психоемоційного та лексико-архітектонічного

діапазону жіночого танцю в українському балеті. Показано розширення жанрової та образно-емоційної палітри жіночих образів українських балетів кінця ХХ – початку ХХІ ст. за рахунок яскравих комічних героїнь: Солоха у балеті «Ніч перед Різдвом» Є. Станковича – В. Литвинова (Київ, 1993), Проня – «За двома зайцями» Ю. Шевченка – В. Литвинова (Київ, 2017). Гостра характерність партій підсилена «мікстовою» танцювальною лексикою, що увібрала елементи класичного та українського народного танцю, вільної пластики, акробатики, надмірно натуралістичних побутових рухів з укрупненням карикатурної міміки тощо.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу А. Король, вагомість концептуальних положень та їх практичну значущість, в дискусійному плані висловимо ряд зауважень і поставимо питання.

Зауваження стосується висвітлення жіночих образів у балетних виставах кінця ХХ – початку ХХІ ст. Питання. Чому були обраними тільки балети з музикою Є. Станковича і Ю. Шевченка? Як змінилася символіка, притаманна жіночим образам, у балетах кінця ХХ – початку ХХІ ст.?

Предметом дослідження дисертації А. Король є специфіка жіночої образності в *українських* балетах, що відбиває погляд автора на хронологію балетних вистав із центральними жіночими образами і порівняння інтерпретацій цих образів постановниками та артистками балету. Питання. Якими засобами виразності можна *оригінально* вирішити проблему національної компоненти у балетному мистецтві на прикладі жіночого образу?

На сторінці дисертації 91 є міркування щодо народження «своєрідної лексичної системи українського балету». В чому її особливості? Чи розповсюджується ця система своєрідної лексики на балети початку ХХІ століття?

Основні положення, результати та висновки дослідження висвітлені в 11 одноосібних роботах, 4 із яких опубліковано у фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 – у виданні, внесеному до міжнародних наукометричних баз, 6 – праці апробаційного характеру.

У цілому, треба погодитись з тим, що рецензована дисертація є дуже своєчасним мистецтвознавчим дослідженням, у якому представлені перспективні напрями вивчення сучасної української культури, зібраний та систематизований важливий дискурсивний та оригінальний матеріал мистецтва хореографії ХХ – початку ХХІ ст., запроваджені актуальні підходи до вивчення образів жінки в українському балетному мистецтві.

Таким чином, приходимо до обґрунтованого висновку, що дисертація Король Анастасії Миколаївни «Жіночі образи в українських балетах» цілком відповідає вимогам МОН України щодо предметного змісту та методологічної значущості дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (мистецтвознавство). Автореферат дисертації та публікації за її темою повною мірою віддзеркалюють зміст дослідження.

Отже, Король Анастасія Миколаївна заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (мистецтвознавство).

Офіційний опонент

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри академічного і
естрадного вокалу та звукорежисури
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв

